

УДК 316.6:37.015.3+159.922.7(477.82)

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.3.2.2>

П. М. БОЙЧУК

*кандидат педагогічних наук, доцент, Заслужений працівник освіти України,
ректор,*

*Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради,
м. Луцьк, Україна*

Електронна пошта: pbojchuk@lpc.ukr.education

<http://orcid.org/0000-0003-486-980X>

М. А. КОЗИГОРА

викладач кафедри педагогіки та психології,

*Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради,
м. Луцьк, Україна*

Електронна пошта: mkozihora@lpc.ukr.education

<https://orcid.org/0000-0001-9597-952X>

А. М. РОМАНЮК

викладач циклової комісії шкільної, дошкільної педагогіки та психології,

*Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради,
м. Луцьк, Україна*

Електронна пошта: aromanjuk@lpc.ukr.education

<https://orcid.org/0000-0002-9661-8731>

БУЛІНГ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ЯВИЩЕ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

У статті розкрито сутність поняття «булінг» як соціального та психолого-педагогічного феномену. Булінг розглянуто як соціально-психологічне явище, яке виникає одноразово або довготривало у шкільному колективі. Вивчено такі змістові характеристики булінгу, як цькування, фізичне насильство, психологічне приниження. З'ясовано, що у ситуаціях булінгу дитина рідко звертається за порадою та допомогою до дорослих, а це значно ускладнює виявлення таких випадків.

На основі аналізу наукової літератури нами визначено відмінні ознаки булінгу від конфлікту чи сварки: систематичність дій; умисне заподіяння фізичної або психологічної шкоди; різницю між булером і потерпілим (за фізичним станом, соціальним статусом, станом здоров'я тощо); не визнання своєї провини.

У ході дослідження з'ясовано низку причин, які спонукають до вчинення цькування, знущання у класі або школі: зовнішній вигляд, успішність або неуспішність, фізичні вади, матеріальний стан тощо.

У процесі професійно-практичної підготовки студентів до роботи з дитячим колективом важливо навчити їх розпізнавати ситуації булінгу та визначати усіх учасників цього процесу. Дослідження засвідчило, що майбутні учителі мають не тільки володіти теоретичним матеріалом, а й бути готовим практично діяти у ситуаціях булінгу. Розглянуто основні компоненти сформованості готовності студентів до роботи із ситуаціями булінгу в освітньому процесі: когнітивний (знання структури булінгу, методів і технік впливу на учасників, профілактику), мотиваційно-оцінний (ставлення до своєї роботи, оцінку своїх можливостей), операційний (аналіз ситуацій, володіння стилями педагогічного спілкування), емоційний (стресостійкість, врівноваженість, розуміння невербальної комунікації учасників), особистісний (прогнозування поведінки учнів, саморозвиток, самовдосконалення).

Ключові слова: булінг, освітній процес, булер, компоненти готовності, дитячий колектив.

Постановка проблеми. Необхідність вивчення явища булінгу зумовлена збільшенням випадків його прояву в освітніх закладах. Аналіз педагогічної та психологічної літератури засвідчує, що у закладах освіти значно

зростають випадки свідомого жорстокого ставлення з боку сильніших чи старших учнів і вчителів до слабших членів колективу.

Випадки булінгу часто замовчують, не обговорюють, дбаючи про власну репутацію та вва-

жаючи, що це явище саме зникне, але в таких ситуаціях все відбувається навпаки – булінг набирає обертів і стає жорстокішим. Ця проблема є актуальною не тільки в теоретичному, а й у практичному аспекті. Важливим завданням сучасних закладів освіти є визнання існування проблеми булінгу та створення безпечного освітнього середовища для профілактики та боротьби з негативними соціальними та педагогічними наслідками цього явища.

Аналіз попередніх досліджень. Перші наукові розвідки проблеми булінгу належать скандинавським і британським вченим, серед яких: Д. Лейн, Е. Мунте, А. Пікас, Е. Роланд, П. Хайнеманн. На початку 90-х рр. XX ст. теоретичні засади булінгу почали вивчатися у США. Розроблена Д. Ольвеусом модель булінгу в освітньому середовищі стала науковим підґрунтям для подальшого вивчення цього явища.

Психологічні аспекти насильства щодо дітей серед українських науковців широко представлені у працях О. Асмолова, О. Барліта, І. Бердишева, С. Болтівця, А. Бочавера, Б. Братуся, О. Глазмана, Т. Драгунової, О. Дроздова, Н. Левітова, С. Максименка, Н. Максимової, Н. Михайлової, В. Петросянця, О. Синюкова, В. Собкіна, Н. Солдатенко, А. Чернякова та ін. Умови впровадження інноваційних технологій профілактики агресивної поведінки за умов школи вивчали Р. Безпальча, І. Гайдамашко, М. Жданова, Н. Заверико, Л. Лушпай, О. Романова, Д. Соловйова, А. Чернякова та ін. [Кулешова, Міхеєва 2019 : 154–158.]

У дослідженнях О. Корміло, О. Кулешової, Л. Міхеєвої, Н. Прибіткової здійснено аналіз явища булінгу та шляхів його подолання в освітньому просторі. У наукових розвідках Л. Лушпай шкільний булінг розглядається як

різновид суспільної агресії. А. Корнійченко та Є. Соболев визначають детермінанти та форми булінгу в освітньому середовищі. У публікаціях А. Короля розглядаються причини та наслідки булінгу у правовій площині.

Мета статті – на основі аналізу психолого-педагогічних наукових джерел визначити сутність булінгу як соціального, психологічного та педагогічного феномену в освітньому процесі й окреслити компоненти готовності майбутніх учителів початкових класів до роботи у ситуаціях булінгу.

Виклад основного матеріалу. Назва «булінг» походить від англійського слова «bully», що означає «хуліган, забіяка, людина, яка використовує свою фізичну силу або психологічний тиск для того, щоб заподіяти шкоду слабшим за себе». «Булінг» (цькування) – це агресивна свідомо або несвідомо поведінка однієї дитини, групи дітей, молоді або будь-якого з дорослих щодо іншої дитини або дітей, що виражається у фізичному та / або психологічному жорстокому ставленні та поводженні [Про булінг 2020 : 6].

Ми здійснили дефенітивний аналіз поняття «булінг» у психолого-педагогічній літературі (табл. 1) і з'ясували його сутнісні ознаки: жорстоку поведінку, потерпання однієї людини від іншої, фізичне або психічне насилля, стан безпорадності та почуття виключення з колективу.

У Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу» поняття булінгу трактується як «діяння учасників освітнього процесу, що полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, які вчиняються стосовно малолітньої чи

Таблиця 1

Дефініції поняття «булінг»

Визначення (зміст поняття)	Автор	Джерело
Довгостроковий процес, коли жорстока поведінка психічного чи фізичного характеру є усвідомленою і відбувається з боку однієї людини щодо іншої, яка не здатна себе захистити в такій ситуації	Д. Лейн та Е. Міллер,	[Лейн 2001 : 240–274].
Соціальна взаємодія, через яку одна людина майже щоденно потерпає від іншої. Це відбувається впродовж значного періоду і викликає у жертви стан безпорадності та почуття виключення з колективу чи групи	Т. Федорченко	[Федорченко 2003 : 128].
Взаємопов'язаність педагогічних, психологічних і соціальних проблем, які охоплюють тривале насилля (фізичне чи психологічне) однією людиною або групою стосовно іншої, котра не може себе захистити у цій ситуації	Л. Лушпай	[Лушпай 2013 : 85–88].

неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого» [Про внесення : 2018].

Закон визначає булінг як насильницькі дії, що відбуваються у школі, проте це може відбуватися не тільки там. У закладі освіти найчастіше це явище відбувається в місцях, де відсутній контроль і нагляд дорослих. Це може бути у коридорах, вбиральнях, їдальні, сходах, шкільному дворі тощо. Поза територією закладу освіти діти та підлітки можуть піддаватися булінгу у дворі дому, вдома, по дорозі додому. Навіть здавалося б, у найбезпечнішому місці – вдома – також може відбуватися цькування, яке переходить у форму кібербулінгу через повідомлення телефоном, соціальні мережі, месенджери тощо.

Сварка чи конфлікт має відмінні ознаки від булінгу (цькування), які потрібно вміти розрізняти для своєчасного виявлення таких випадків:

– повторюваність дій (вчинення фізичного, психологічного, економічного, в тому числі й у соціальних мережах насилля, що відбувається два або більше разів стосовно однієї особи);

– цькування завжди має злі наміри (метою булера є спеціальне вчинення психічної або фізичної шкоди, приниження, провокування виникнення страху, тривоги, він завжди хоче, щоб потерпілий підпорядковувався, а у разі відмови спричиняє його соціальну ізоляцію);

– у ситуаціях булінгу помітна нерівність сил між булером і потерпілим (фізична різниця, рівень соціальної та психологічної адаптованості, соціальний статус, стан здоров'я, ментальний розвиток тощо);

– кривдник не розкаюється у вчиненому.

Важливо також знати, що булінг (цькування) сам по собі не може припинитися, завжди потрібне втручання сторонніх осіб, котрі нададуть допомогу і захист усім учасникам цього процесу [Протидія : 2019].

Виділяють таких учасників булінгу:

1) булер (кривдник) – той, хто цькує, переслідує, завдає шкоду на фізичному або психологічному рівнях;

2) жертва – дитина, яку переслідують і якій постійно завдають шкоди;

3) спостерігачі, вони можуть бути активні (ті, хто підтримують булера та допомагають йому вчиняти шкідливі дії) та пасивні (не втручаються у процес цькування, а відсторонено спостерігають).

Уважається, що кривдники у початковій школі більш популярні та є лідерами до третього класу. Пізніше таку поведінку підтримують дедалі менше учнів, і впливовішими стають ті, котрі не займаються булінгом. Також вчені наголошують на тому, що агресори свою поведінку спрямовують на декілька учнів, і після того, як вони дізнаються реакції своїх однолітків, ця кількість зростає і вибір стає постійним [Поляничко 2013 : 48–53].

Серед усіх учасників булінгу найбільш негативних наслідків зазнає жертва. Дитина, з якої постійно знущуються, втрачає відчуття безпеки, постійно перебуває у стані страху та стресу, втрачає інтерес до навчання та повагу до себе. Булінг впливає як фізично, так і психологічно: з'являються депресивні розлади, тривожність, може виникати булімія або анорексія, виникають суїцидальні думки. Жертви та свідки булінгу часто стають екстерналами – людьми, котрі залежать від думки інших, неспроможні позиціонувати свої інтереси та завжди займають позицію підкорення [Соболь, Корнійченко 2020 : 4–9].

Виділяють кілька типів жертв залежно від реакції на булінг. Перше – це пасивна жертва: реагує на цькування чи знущення плачем, хвилюється, почувається незахищеною, відступає, стає «тихою», що найбільше радує кривдника і провокує на нові знущення. Переважна більшість жертв належить до цього типу. Другий тип – жертва, яка провокує булера: починає спеціально дратувати, привертати увагу однолітків, у тому числі і кривдника, може реагувати як агресивно, так і стурбовано, схвилювано; певною мірою контролює ситуацію і більш схильна до протистояння булінгу, тоді як жертва першого типу уникає або погоджується із булерами. Цим двом типам жертв властива менша контрольованість власних емоцій, що показує кривднику те, що над ними можна вчиняти знущення. Третій тип – хронічні жертви булінгу. Над ними знущуються у середньому по кілька разів на тиждень. Особливістю цього типу є те, що вони схильні повертатися до булера, а це провокує на нові

цикли насилля. Навіть якщо жертви змінюють місце навчання, проживання, ситуація може не змінитися. Це може призвести до самогубства, оскільки вони не бачать іншого виходу із ситуації, яка склалася [Король 2009 : 84–93].

Спостерігачі, навіть якщо вони пасивні, фактично беруть участь у процесі булінгу та піддаються впливу. Підтримуючи та підбадьорюючи булера, спостерігачі викликають у жертви ще більші страждання та почуття приниження, вони зацікавлюють кривдника, заохочують на продовження знущань. Така поведінка може спровокувати втрату чутливості до жорстоких дій і зробити їх самих кривдниками.

Виділяють такі *групи спостерігачів залежно від ступеня прихильності до булера*:

1) найбільш наближені до кривдника, його послідовники. Вони беруть активну участь у булінгу, але ніколи його не починають. Прихильники підтримують, але не беруть активної участі. Пасивні прихильники люблять спостерігати за знущаннями, але не показують підтримки;

2) задіяні спостерігачі, які не залучаються до жодної сторони, не проявляють підтримку чи схвалення;

3) потенційні захисники. Їм не подобаються такі ситуації, вони вважають, що цього не можна допускати, але нічого не роблять;

4) захисники жертви. Вони обурюються, що такі ситуації є і всіляко допомагають або намагаються допомогти жертві [Coloroso 2002 : 218].

Ю. Савельєв і Т. Салата, аналізуючи дослідження А. Моор і Б. Хіллері, визначили такі *характерні особливості шкільного булінгу*:

– явище шкільного булінгу з'являється у старшому дошкільному віці;

– частота фізичного булінгу збільшується у початковій школі й у 3–6 класах досягає піку, а потім знижується;

– ініціаторами булінгу часто виступають вчителі; у старших класах учні частіше, ніж у молодших, повідомляють про ситуації систематичного приниження з боку вчителів;

– хлопчики-агресори більше схильні до фізичного насильства, дівчатка – до психологічного і вербального, до створення ситуацій виключення для жертв булінгу;

– жертвами булінгу однаковою мірою можуть бути і дівчата, і хлопці;

– частота вербального булінгу і соціального виключення з віком не знижується і набуває певної регулярності у підлітковому віці;

– причиною булінгу може бути та чи інша відмінність дитини – її невідповідність будь-яким прийнятим у певній групі стандартам;

– від 1 до 2% дітей є постійними жертвами шкільного булінгу;

– з віком однолітки дедалі менше співчують жертві [Кормило 2015 : 174–187].

Знаючи основні групи учасників і вплив на формування особистості кожної групи, можемо визначити *основні підстави вчинення булінгу*: зовнішній вигляд (занадто високий або низький ріст; вага тіла; національність; фізичні вади чи розумові можливості тощо); успішність або неуспішність у навчанні, фізичні можливості, здібності; матеріальний стан; особливості характеру (сором'язливість, скромність тощо).

Н. Прібиткова визначає основні риси, наявні в усіх жертв булінгу: боязливість, вразливість, замкнутість у собі, сором'язливість; часту тривожність, невпевненість у собі з низькою самооцінкою; схильність до депресивних станів і можливих думок про самогубство; якщо це хлопчики, то вони можуть бути фізично слабкішими за своїх ровесників. Ці риси виступають одночасно і причиною, і наслідком булінгу [Прібиткова 2017 : 58–61].

Насильство у закладі освіти може проявлятися як одноразово, так і систематично. З огляду на специфіку цього явища, на особливості професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи визначимо ключові компоненти сформованості готовності до роботи із ситуаціями булінгу в освітньому процесі (інтерпретуючи думки Л. Опанасенко та В. Саковської) (табл. 2).

Зазначається, що булінг школі чи класі може виявлятися не тільки у ставленні учнів один до одного, але й у діях вчителів щодо учнів чи навпаки. Вчителі, взаємодіючи з учнями, можуть проявляти таку поведінку, яка створює дискомфорт для учнів і завдає їм психологічного болю, обмежуючи їх право на збереження гідності. Виявляти таку поведінку, що є булінгом, складно. Вчитель під час спілкування з учнями може застосовувати авторитарний стиль, який діти сприймають як обмеження їхніх прав, але це не є булінгом за визначенням [Кормило 2015 : 174–187].

**Ключові компоненти сформованості готовності до роботи із ситуаціями булінгу
в освітньому процесі**

Компонент	Змістова характеристика
Когнітивний	Знання про булінг як соціально-психологічний феномен; структура булінгу та прояви ролей булера, жертви, спостерігачів, послідовників, захисників; вплив на булера, жертву, спостерігачів; технологія корекційної роботи, ефективні методи та техніки
Мотиваційно-оцінний компонент	Позитивне ставлення до роботи в освітньому закладі; інтерес до роботи з дітьми шкільного віку; високий рівень мотивації до безпосередньої роботи з учасниками булінгу; проведення профілактичних заходів; адекватна оцінка своїх можливостей щодо роботи із ситуаціями булінгу в освітньому середовищі; високий рівень рефлексивності
Операційний компонент	Аналізування складних ситуацій міжособистісної взаємодії учнів; володіння методами та техніками психолого-педагогічного впливу на учня або на учнівський колектив; знаходження оптимального стилю педагогічного спілкування відповідно до ситуації; володіння інструментарієм щодо роботи із проблемою булінгу
Емоційний компонент	Розуміння невербальної комунікації учасників цього процесу; вміння інтерпретувати мовну експресію у спілкуванні учнів між собою; спроможність аналізувати емоційні стани дитини; стресостійкість, врівноваженість
Особистісний компонент	Здатність до саморозвитку, самовдосконалення; розуміння логіки взаємодії учнів; прогнозування поведінки учнів; розпізнавання структури міжособистісних ситуацій і їх аналізування

Означена нами проблема потребує розробки системи профілактичних заходів із попередження та подолання булінгу як негативного соціального та психолого-педагогічного явища у процесі підготовки майбутніх учителів і є складником формування конфліктологічної компетентності здобувачів вищої освіти. Більшість програм профілактики шкільного булінгу вказують на необхідність швидкого реагування на випадки цькування у школі, скоординованої роботи педагогів і родини щодо запобігання йому.

Висновки. Отже, ситуації булінгу є складним соціально-психологічним явищем і розглядаються як нестандартна ситуація, що виникає в учнівському колективі. Це тривале, повторюване фізичне або психологічне насильство стосовно одного учня з певною особистою метою.

У структурі булінгу виділяються три основні ролі учасників: булери (агресори), учасники та спостерігачі.

Оскільки цькування негативно впливає не тільки на фізичний, а й на психічний розвиток школярів, що відображається на різних видах соціальних контактів, емоційній сфері, діяльності, успішності, то гостро постає питання підготовки майбутніх учителів із певними теоретичними знаннями, спеціальними вміннями, практичними навиками для виявлення, попередження та подолання цього явища. Перспектива подальших наукових розвідок означеної проблеми – формування соціально-психологічної готовності у майбутніх учителів початкової школи щодо роботи із ситуаціями булінгу в освітньому середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кормило О. Явище булінгу в освітньому просторі. *Проблеми гуманітарних наук. Серія: Психологія*, 2015 № 37. С. 174–187.
2. Король А. Причини та наслідки явища булінгу. *Відновне правосуддя в Україні*, 2009. № 1–2 (13). С. 84–93.
3. Кулешова О. В., Міхеєва Л. В. Булінг в освітньому середовищі: аналіз, шляхи подолання. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2019. № 1. С. 154–158.
4. Лейн Д. Школьная травля (буллинг). *Детская и подростковая психотерапия* / под ред. Д. Лейна и Э. Миллера. Санкт-Петербург: Питер. 2001. С. 240–274.
5. Лушпай Л. І. Шкільний булінг як різновид суспільної агресії. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологічна, 2013. Вип. 33. С. 85–88.
6. Опанасенко Л. А., Саковська В. В. Формування психологічної готовності педагогів і психологів до роботи з проблемою булінгу: тренінгова програма «Знаю, хочу, вмію, відчуваю, дію!». 2019. 106 с.
7. Поляничко А. Насильство в загальноосвітніх навчальних закладах: сутність, причини поширення, наслідки. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2013. Вип. 35. С. 48–53.
8. Прібиткова Н. Булінг у закладах освіти: поняття, структура, причини та шляхи подолання. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*. Харків, 2017. С. 58–61.

9. Про булінг (цькування) та як його подолати. Дітям, молоді та дорослим про важливе. Київ : ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», 2020. 40 с.
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу: Закон України № 2657-VIII від 18 грудня 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19> (дата звернення: 20.07.2021).
11. Протидія та попередження булінгу (цькуванню) в закладах освіти. URL: https://courses.prometheus.org.ua/courses/coursev1:MON+AB101+2019_-T2/about (дата звернення: 22.07.2021).
12. Соболев Є. Ю., Корнійченко А. О. Булінг в освітньому середовищі – детермінанти та форми. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Право*, 2020. № 8. С. 4–9.
13. Федорченко Т. Є. Рання профілактика негативних проявів у поведінці дітей. Київ : ТОВ «ХІК», 2003. 128 с.
14. Coloroso Barbara. The bully, the bullied, and the bystander: from pre-school to high school: how parents and teachers can help break the cycle of violence. Canada, 2002. P. 218.

REFERENCES

1. Kormylo O. (2015). Yavvyshche bulinhu v osvithomu prostori [The phenomenon of bullying in the educational space]. *Problemy humanitarnykh nauk. Seriya: Psykholohiia – Problems of the humanities. Series: Psychology*, 37, 174–187 [in Ukrainian].
2. Korol A. (2009). Prychyny ta naslidky yavvyshcha bulinhu [Causes and consequences of bullying]. *Vidnovne pravosuddia v Ukraini – Restorative justice in Ukraine*, 1–2 (13), 84–93 [in Ukrainian].
3. Kuleshova O. V., Mikheieva L. V. (2019). Bulinh v osvithomu seredovyschchi: analiz, shliakhy podolannia [Bullying in the educational environment: analysis, ways to overcome]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: Psykholohichni nauky – Scientific Bulletin of Kherson State University. Psychological Sciences Series*, 1, 154–158 [in Ukrainian].
4. Lein D (2001). Shkolnaya travlya (bullying). Detskaya i podrostkovaya psihoterapiya [School bullying. Child and adolescent psychotherapy]. D. Lane and E. Miller (Ed.). Sankt-Peterburg : Peter, 240–274 [in Russian].
5. Lushpai L. I. (2013). Shkilnyi bulinh yak riznovyd suspilnoi ahresii [School bullying as a kind of social aggression]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu “Ostrozka akademiia”. Seriya: Filolohichna – Scientific notes of the National University “Ostroh Academy”. Series: Philological*, 33, 85–88 [in Ukrainian].
6. Opanasenko L. A., Sakovska V. V. (2019). Formuvannia psykholohichnoi hotovnosti pedahohiv i psykholohiv do roboty z problemoiu bulinhu: treninhova prohrama “Znaiu, khochu, vmiiu, vidchuvaiu, diiu!” [Formation of psychological readiness of teachers and psychologists to work with the problem of bullying: training program “I know, I want, I can, I feel, action!”], 106 [in Ukrainian].
7. Polianychko A. (2013). Nasyilstvo v zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh: sutnist, prychny poshyrennia, naslidky [Violence in secondary schools: essence, causes of spread, consequences]. *Suchasni informatsiini tekhnologii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy – Modern information technologies and innovative teaching methods in training: methodology, theory, experience, problems*, 35, 48–53 [in Ukrainian].
8. Pribytkova N. (2017). Bulinh u zakladakh osvity: poniattia, struktura, prychny ta shliakhy podolannia [Bullying in educational institutions: the concept, structure, causes and ways to overcome]. *Suchasni problemy pravovoho, ekonomichnoho ta sotsialnoho rozvytku derzhavy – Modern problems of legal, economic and social development of the state*, 58–61 [in Ukrainian].
9. Pro bulinh (tskuvannia) ta yak yoho podolaty. Ditiyam, molodi ta doroslym pro vazhlyve (2020). [About bullying and how to overcome it. For children, young people and adults about the important]. Kyiv: State Institution “State Institute of Family and Youth Policy”, 40 [in Ukrainian].
10. Law of Ukraine On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Combating Bullying № 2657-VIII (2018, December 18). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19> [in Ukrainian].
11. Protydiia ta poperedzhennia bulinhu (tskuvanniu) v zakladakh osvity (2019). [Counteraction and prevention of bullying in educational institutions]. URL: https://courses.prometheus.org.ua/courses/coursev1:MON+AB101+2019_-T2/about [in Ukrainian].
12. Sobol Ye. Yu., Korniiichenko A. O. (2020). Bulinh v osvithomu seredovyschchi – deterynanty ta formy [Bullying in the educational environment – determinants and forms]. *Naukovi zapysky Tsentralnoukrainskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Seriya: Pravo – Scientific notes of the Central Ukrainian State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko. Series: Right*, 8, 4–9 [in Ukrainian].
13. Fedorchenko T. Ye. (2003). Early prevention of negative manifestations in children’s behavior. Kyiv, 128 [in Ukrainian].
14. Coloroso Barbara. The bully, the bullied, and the bystander: from pre-school to high school: how parents and teachers can help break the cycle of violence. Canada, 2002. P. 218.

P. M. BOYCHUK

Candidate of Pedagogy, Associate Professor, Honored Worker of Education, Rector,

Municipal Higher Educational Institution “Lutsk Pedagogical College” of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine

E-mail: pbojchuk@lpc.ukr.education

<http://orcid.org/0000-0003-486-980X>

M. A. KOZIHORA

Lecturer at the Department of Pedagogy and Psychology,

Municipal Higher Educational Institution “Lutsk Pedagogical College” of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine

E-mail: mkozihora@lpc.ukr.education

<https://orcid.org/0000-0001-9597-952X>

A. M. ROMANIUK

Lecturer at the Cycle Commission of School, Preschool Pedagogy and Psychology of The Municipal Higher Educational Institution,

Municipal Higher Educational Institution “Lutsk Pedagogical College” of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine

E-mail: aromanyuk@lpc.ukr.education

<https://orcid.org/0000-0002-9661-8731>

BULLYING AS A SOCIO-PSYCHOLOGICAL PHENOMENON IN THE MODERN EDUCATIONAL AREA

The article reveals the essence of the concept of “bullying” through the prism of social and psychological-pedagogical phenomenon. Bullying is considered as a socio-psychological phenomenon that occurs once or for a long time in the school community. Such semantic characteristics of bullying as harassment, physical violence, psychological humiliation have been investigated. It has been found that in bullying situations, the child rarely seeks advice and help from adults, which makes it much more difficult to detect such cases.

Based on the study and analysis of the scientific literature, we have identified the distinctive features of bullying from conflict or quarrel: systematic action; intentional infliction of physical or psychological harm; the difference between the bully and the victim (physical, social status, health status, etc.); not admitting his guilt.

The study identified a number of reasons that lead to bullying in the classroom or school: appearance, success or failure, physical defects, financial status, and so on.

In the process of professional and practical preparation of students to the work with children’s group, it is important to teach them to recognize bullying situations and identify all participants in this process. The investigation showed that future teachers should not only have theoretical material, but also be ready to act practically in bullying situations. The main components of students’ readiness to work with bullying situations in the educational process are considered: cognitive (knowledge of bullying structure, methods and techniques of influencing participants, prevention), motivational-evaluation (attitude to their work, assessment of their capabilities), operational (situation analysis, mastery of styles of pedagogical communication), emotional (stress resistance, balance, understanding of non-verbal communication of participants), personal (predicting student behavior, self-development).

Key words: bullying, educational process, buller, readiness components, children’s group, self improvement.